

Gunhild Arby är frilansjournalist med bland annat barnlitteratur som specialitet. Här ger hon tips om böcker för barn som kan ge hjälp att handskas med döden.

”Vi ses i Nangijala”

Svårt sjuka barn tar ibland adjö av varandra med hälsningsfrasen ”Vises i Nangijala”. Det berättar en psykolog som arbetar bland cancerpatienter. Barnboken, i det här fallet Astrid Lindgrens ”Bröderna Lejonhjärta”, har blivit en hjälp att handskas med döden.

Tidigare förekom funderingar och fantasier om vad som händer när vi dör mest i kapitelböcker för de lite äldre barnen. Men i dag hittar vi döden i böcker för alla åldrar. Ända ner i spädbarnsstadiet. Första pekboken i ämnet var ”Titta Max grav!” av Barbro Lindgren och Eva Eriksson. Den kom 1991.

Det är framgångarna för svenska bilderböcker som banat väg för småbarnsböckerna om döden.

NY GENERATION FÖRFATTARE

Under 1990-talet intog en ny stark barnboks-generation scenen efter Astrid Lindgren och hennes samtida kollegor. Bilderboksskapare som Anna Höglund (ofta i samarbete med Ulf Stark) Anna-Clara Tidholm (med maken Thomas), Jockum Nordström – och många, många fler – har tillfört något nytt och annorlunda.

De nya bilderböckerna har bredd och djup, poesi och uttryck. De handlar om många olika ämnen. De väjer inte för det svåra eller oförklarliga. Och de går att tolka på många olika sätt.

Sexåriga Klara protesterar till exempel vilt när jag säger att ”Resan till Ugri-la-Brek” (av Anna-Clara och Thomas Tidholm) handlar om en morfar som dött. För Klara är det uppenbart att morfar inte alls är död. Han har bara flyttat iväg långt bort till Ugri-la-Brek, där han har det jättebra.

Hur ska man förhålla sig till en sådan tolkning? Ja, den får väl anses vara lika bra som min.

FÖRUTFATTADE MENINGAR

Bilderboksskaparen Pernilla Stalfelt tycker att vuxna har alldeles för utfattade och felaktiga uppfattningar om barns idévärld. Inte minst när det gäller

döden. Hon säger att det finns ett glapp mellan hur barn är, vad de gör och tänker, och hur vuxna tror att barnen är och hur de tänker.

Som vuxen kan man ge vissa fakta, anser hon. Och bidra med varierad och god barnlitteratur. Men man bör snarare se sig som en lyssnare och en diskussionspartner, än som en som vet bäst.

”Dödenboken”, utgiven 1999, skapades av Pernilla Stalfelt just för att hon saknade en sådan bok. Här är det barnens perspektiv som gäller. Deras ofta mycket konkreta och roliga tankar om döden tas på djupt allvar i denna de minstas handbok om vad som händer när man dör. Typiska spretiga stalfeltska bilder visar hur begravningar och sorg kan se ut.

”Dödenboken” har använts av många barn

som upplevt döden nära inpå. De har läst boken flera gånger varje dag och kanske också haft den med sig under en period.

En liten pojke, vars lillebror nyligen dött, berättade för Pernilla Stalfelt att han bar med sig boken med broderns foto inlagt inuti. Han var glad att träffa författaren och ville gärna berätta om det som hänt.

MAGER DYSTERKVVIST

Både sorgprocessen och döden finns med i den nya barnlitteraturen. Och döden kan vara mycket närvarande.

I Ulf Starks och Anna Höglunds ”Den svarta fiolen” är han en magerlagd äldre Dysterkvist som oinbjuden dyker upp i sjukrummet hos huvudpersonens lillasyster Sara. Till att börja med uppträder inkräktaren hotande och obehagligt, men så småningom tinar han upp.

Varför? Jo, han berörs av musiken. Av de känslor som flödar i rummet, där storebror spelar en kärlekssång till livet för allt vad fiolen håller.

– Barn hittar alltid någonting, till och med i de mest utsatta situationer, som gör att de kan försonas med livet, säger Ulf Stark

Ulf Stark och Anna Höglund har också samarbetat i ”Min syster är en ängel”, en humoristisk berättelse om sorgen och saknaden efter en död lillasyster. Storebror Ulf har visserligen aldrig träffat sin syster, men tycker ändå synd om henne. Kanske får hon varken choko-kola eller läskedrycken Blodapelsin i himlen?

Och så ser han på sitt sätt till att hon får det.

– ”Min syster är en ängel” gav mig chansen att tala med min femåriga dotter om min tvillingssystem som dog när jag föddes, berättar en god vän, en medelålders pappa.

Och sen finns det ju sagor som är precis så sorgliga som man behöver när tårarna vill ut men inte riktigt kommer.

Ta till exempel Astrid Lindgrens ”Sunnanäng”, nyligen återutgiven i en bilderboksvariant med överjordiskt skimrande illustrationer av Marit Törnqvist.

SORGLIG, VACKER OCH FANTASTISK

Vem minns inte de två föräldralösa fattigbarnen som får slita för brödfödan? De fryser, svälter och blir hånade i skolan. Livet känns inte värt att leva. Så till slut hittar de porten till den eviga barndomsträdgården och stänger den för alltid om sig.

– Sunnanäng är så otroligt sorglig, vacker och fantastisk, säger Annika Thor, prisbelönt ungdomsboksförfattare, som lockades att skriva just av den boken.

Så kan barnböcker om döden också fungera. Som en inspiration att gå vidare i livet.

GUNHILD ARBY

BOKTIPS:

”Dödenboken”, Pernilla Stalfelt. Från 4-5 år (Eriksson & Lindgren Bokförlag).

”Min syster är en ängel”, Ulf Stark och Anna Höglund. Från 4-5 år (Alfabetta Bokförlag).

”Den Svarta Fiolen”, Ulf Stark och Anna Höglund. Från 4-5 år (Alfabetta Bokförlag).

”Titta Max grav!”, Barbro Lindgren och Eva Eriksson. Från 1-2 år (Eriksson & Lindgren Bokförlag).

”Sunnanäng”, Astrid Lindgren och Marit Törnqvist. Från 5-6 år (Rabén & Sjögren Bokförlag).

”Det är slut mellan Gud och mig”, Katarina Mazetti. Från 11-13 år (Alfabetta Bokförlag).

”Adjö, herr Muffin”, Ulf Nilsson och Anna-Clara Tidholm (Bonnier Carlsen bokförlag).

”Resan till Ugri-la-Brek”, Anna-Clara och Thomas Tidholm. Från 4-5 år (Alfabetta Bokförlag, slut på förlaget, hör efter med biblioteket!).

